



СЕМИНОЖЕНКО
Володимир Петрович — академік НАН України, голова Північно-Східного наукового центру НАН України та МОН України, голова Ради директорів Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України

ПІВНІЧНО-СХІДНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР НАН ТА МОН УКРАЇНИ

Шановний Борисе Євгеновичу!

Шановні колеги!

Моя мета не стільки розповісти про особливості діяльності Північно-Східного наукового центру НАН України та МОН України — найбільшого регіонального центру в Академії, скільки поділитися з вами роздумами і планами щодо завдань, які ми бачимо як першочергові.

У Центрі працює близько ста наукових установ, налічується 27 об'єктів національного надбання. У нас зосереджено, умовно кажучи, близько чверті національного науково-технічного потенціалу. Щороку понад третину Державних премій України в галузі науки і техніки одержують співробітники Центру. І це свідчить не стільки про кількісні показники, скільки про те, що є значна частка секторів, у яких Північно-Східний регіон визначає досягнення всієї України. Зокрема, це радіаційне матеріалознавство, енергомашинобудування, стандартизація фармацевтичної індустрії, розроблення і створення бронетехніки, коксохімічна промисловість, ґрунтознавство, створення систем керування, правознавство та ін. Так, зараз на черзі введення в експлуатацію в Національному науковому центрі «Харківський фізико-технічний інститут» ядерної підкритичної установки «Джерело нейтронів», до якої прикута велика увага міжнародної спільноти, а ми пов'язуємо з нею розвиток національної галузі виробництва радіофармпрепаратів.

Особливості регіону визначають питання, які розглядає Рада Центру. Наразі реалізуються проекти, спрямовані на підвищення ефективності функціонування паливно-енергетичного комплексу; соціально-економічний розвиток Харківської, Полтавської та Сумської областей; охорону довкілля, раціональне використання природних ресурсів, екологічну безпеку Полтавської області; охорону ґрунтів та їх родючості у Харківській області; атрибуцію, датування та збереження культурної спадщини в Україні; розвиток харчової та переробної промисловості Харківської області; роботу з учнівською молоддю тощо.

Міжгалузева координаційна функція Центру потребує розвитку інфраструктури, яка включає реально діючі кластери інновацій, такі як «ІТ-кластер», кластер «Мехатроніка», Business Incubator, науковий парк «Синергія», центри трансферу технологій, центр розвитку малого бізнесу «Харківські технології», лабораторію «Медико-біологічні проблеми технології харчових продуктів».

Одним з найважливіших напрямів роботи Центру є популяризація науки і просвітницька діяльність. У холі першого поверху ви маєте змогу відвідати унікальну виставку наукового плакату. Це вже не перша експозиція, створена молодими харківськими художниками і присвячена видатним українським ученим.

Активно розвивається співпраця з Малою академією наук. За підтримки Харківської міської адміністрації реалізується програма «Наукові обрії Харківщини», «Дні відкритих дверей», «Ночі науки». Вже давно увійшли в практику лекції провідних учених у школах. Щороку до 20–25 тис. відвідувачів приходять на фестиваль науки, освіти та культури «Наукові пікніки». Двічі на рік відбуваються «Наукові квести», які користуються великою популярністю серед молоді. Центр став ініціатором регулярних телевізійних передач «Три хвилини про науку», двічі на тиждень виходить в ефір телепрограма «Інновації». Лекції молодих вчених «15×4» набирають в Інтернеті сотні тисяч переглядів.

Крім того, у Харкові вже 50 вулиць і проспектів названо іменами видатних українських учених. Приємно зазначити, що місцева влада підтримує наші ініціативи. До Дня науки цього року буде встановлено бронзовий монумент академіку В.І. Вернадському. Нещодавно до 100-річчя від дня народження академіка Л.Т. Малої було встановлено її бюст, відкрито меморіальну дошку видатному геометру академіку О.В. Погорелову.

Ми зробили б на порядок більше, якби мали певні умови. Фактично гарних умов для науки за 27 років незалежності не було ніколи, але останні п'ять видалися найскладнішими. Достатньо нагадати, що перша коаліційна угода

нової (тепер уже старої) влади містила пункт про ліквідацію Академії наук. Добре, що все ж знайшлися розумні люди і замінили цей пункт на «реформування Академії». Далі події розвивалися як у калейдоскопі: скасування всіх державних науково-технічних програм і введення мораторію на започаткування нових, катастрофічне знецінення реальної заробітної плати науковців. Незважаючи на консолідовану позицію всіх п'яти президентів національних академії наук на чолі з Борисом Євгеновичем Патonom, офіційне звернення щодо необхідності збереження Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації, яке відстоювало інтереси Академії, було проігноровано Урядом. Було також ліквідовано Міністерство промислової політики України.

Остання масштабна, так би мовити, атака на НАН України (академік В.П. Кухар влучно назвав її тоді «партизанською вилазкою») була ініційована в 2015 р. попереднім міністром освіти і науки у вигляді нової редакції закону про наукову і науково-технічну діяльність. Нам вдалося тоді зірвати сценарій, за яким самоврядність Академії було б скасовано і вона фактично підпорядкувалася б Міністерству освіти і науки, а доля Статуту НАН України повністю б знаходилася в руках Кабінету Міністрів. Буквально за лічені години у Верховній Раді України було зареєстровано альтернативну версію законопроекту, розроблену в Північно-Східному науковому центрі, що й унеможливило прийняття провладного законопроекту, як було заплановано, вже на другий день. Потім, як ви пам'ятаєте, було подано ще кілька проектів, і таким чином вдалося досягти головної мети — створення узгоджувальної комісії, що в подальшому дало змогу відстояти самоврядність Академії і зареєструвати Статут НАН України в Міністерстві юстиції без узгодження з Кабінетом Міністрів. Важко навіть уявити, що відбулося б в іншому випадку.

Наша остання законодавча перемога, про яку вже йшлося в доповіді Бориса Євгеновича Патона, була пов'язана з дослідно-виробничою базою Академії, яка ледь-ледь витримала без перебільшення грабіжницькі державні диві-

денди, оскільки разом з податками на прибуток вони становили суми, зіставні з тим, що підприємства заробляли. Завдяки допомозі деяких народних депутатів нам вдалося домогтися їх скасування починаючи з поточного року.

Усі ці приклади наочно демонструють, як важко боротися з наслідками і наскільки важливо діяти на випередження. Ми маємо на решті перейти від оборони до наступальної стратегії, захищаючи інтереси всієї української науки та її ключового сектору — Національної академії наук України. Саме Академія повинна стати тим штабом, у якому визначається порядок денний науково-технічного та інноваційного розвитку держави. Ми маємо на це право, оскільки у нас є необхідні знання, достатня кваліфікація і потужний потенціал для подальшої роботи. І у владі, і у суспільстві має панувати думка, що альтернативи Академії наук немає і навіть не проглядається!

Набутий досвід дозволяє нам взяти у свої руки всі законодавчі ініціативи у сфері науки і відсторонити від цього процесу так званих професійних «реформаторів». В умовах переважання влади, яке почалося з обранням нового Президента України, є шанс (не хочу сказати останній) змінити ставлення влади до науково-технічної сфери. І тут не можна гаяти часу. Для цього, на мою думку, потрібно зробити низку першочергових кроків.

1) *Академія — ініціатор формування нової моделі науково-технічного розвитку країни.* Нас аж ніяк не задовольняє рівень управління науково-технічною сферою з боку МОН України. Необхідно, як і в багатьох розвинених країнах світу, залишити у віданні Міністерства дошкільну, середню та професійно-технічну освіту, а науку і вищу освіту підпорядкувати новому Міністерству науки, технологій і вищої освіти. Очолити це Міністерство має один з представників керівництва НАН України, щоб Академія мала безпосередній вплив на це Міністерство. До речі, така система організації відповідатиме і структурі Єврокомісії щодо єврокомісарів.

2) *Нова тарифна сітка — збереження кадрового потенціалу.* Ганьба для держави — мати таке мізерне фінансування Академії наук. Про-

те, якщо навіть уявити, що раптом кошти, виділені на науку, значно збільшаться, все одно ми не зможемо зберегти наукові кадри. Тарифна сітка, що діє зараз, не дає змоги виплачувати молодому кандидату наук заробітну плату більшу, ніж у офіціанта в ресторані. За п'ять останніх років Академія скоротилася більш як на чверть. На сьогодні за паритетними цінами фінансування науки в 3–4 рази менше, ніж 20 років тому. У всіх відділеннях НАН України залишилися лише 2000 молодих учених. Це вже за межею здорового глузду!

3) *Інтелектуальна власність — головна інвестиція.* У законі закладено можливість комерціалізації інтелектуальної власності, створеної за державні кошти, але за 4 роки поки що немає жодного позитивного прикладу використання цієї норми. Інвестори, особливо іноземні, не поспішають вкладати кошти. А все через два зайвих слова, що невідомо як потрапили до остаточного тексту документа. Проект змін до закону, який дозволяє усунути ці перешкоди, вже підготовлено в нашому Центрі. Тепер потрібно докласти всіх зусиль для прийняття цих змін.

4) *Увага до дослідно-виробничої бази.* Історично дослідно-виробнича база була характерною особливістю і перевагою НАН України. У 1990-ті роки її відпустили, так би мовити, на «вільні хліби». У той період частину дослідно-виробничої бази було втрачено, проте деякі підприємства навіть наростили свої потужності. На жаль, більшість таких успішних підприємств згодом вийшли з-під контролю академічних інститутів. Наразі новий закон про наукову і науково-технічну діяльність не враховує правовий статус академічних державних підприємств, а в Статуті НАН України про них взагалі не згадується. І таку ситуацію слід негайно виправляти. При цьому не варто забувати, що вимоги реформ Академії ініціюються не тільки нами, а й ззовні. Так, у разі необхідності об'єднання кількох установ, як, скажімо, було в НТК «Інститут монокристалів», виявляється, що правовий статус таких комплексів чи центрів далекий від правової досконалості. Особливо руйнівним у цьому плані став остан-

ній закон про наукову і науково-технічну діяльність.

5) *Підвищення ролі регіональних наукових центрів.* Роль регіональних центрів в умовах децентралізації повинна зростати. Це вимога часу. Головним напрямом їх діяльності має бути науково-організаційна робота і координація всіх установ у регіоні, а аж ніяк не наукова робота, для чого власне й існують наукові установи. Сьогодні ж наукові центри фінансуються саме як наукові установи, і в такому статусі жоден з них не зможе пройти атестацію. Отже, і в цьому аспекті потрібні негайні зміни законодавства, які Північно-Східний науковий

центр разом з Національною академією правових наук уже підготували.

І на завершення хочу наголосити: ми з вами знаємо, як розвивати сучасні напрями науки, у нас є управлінський досвід, і сьогодні, враховуючи ситуацію в країні, ми зобов'язані діяти на випередження. Обрано нового Президента України, на черзі новий склад парламенту і уряду, а отже, саме час запропонувати наше чітке бачення комплексного розвитку наукової галузі і Національної академії наук України як її головного провайдера. Зміни повинні відбутися! Шанс є!

Дякую за увагу!